

ibni arabi

kimi seviyorsan, herkesin yüzünde onu görürsün

Vahdet-i vücüt felsefesi

Yayıma Hazırlayan: Ferhat Atik

"Yaradan'ın bir sırrı var ve o sır sensin!"

İspanya'da dünyaya gelen İslam filozofu, mutasavvıf, yazar ve şair İbni Arabi, gerek kendi zamanında gerek kendinden sonraki tüm zamanlarda hakkında en çok konuşulan, en çok eleştirilen ama buna karşılık çok da kabul gören bir felsefenin sahibi...

Vahdet-i vücud...

Yani varlığın ve birliğin hakikati...

İbni Arabi felsefesiyle sadece Doğu'ya değil Batı'ya da ışık olmuştur. İnsanlığa Hz. Muhammed'in en özel duasını öğretmekle kalmamış, nefis, rüya tabiri, yaratılışın gerçeği, sır, zaman ve insan olmanın mertebeleri hakkında eşsiz ufuklar açmıştır.

t15

KDV'den muaf.

www.destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

www.destekdukkan.com

%40 indirimli kitap satış sitesi

ISBN-13: 978-6053118022

9 786053 118022

ibni arabi

kimi seviyorsan, herkesin yüzünde onu görürsün

Vahdet-i vücüt felsefesi

DESTEK YAYINLARI: 1260

FELSEFE: 26

İBNİ ARABİ / KİMİ SEVİYORSAN, HERKESİN YÜZÜNDE ONU GÖRÜRSÜN

Yayıma Hazırlayan: Ferhat Atik

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül

Son Okuma: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştu

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Nisan 2020

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-802-2

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Nazlı Koçak

Sertifika No. 40200

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

İbni Arabi Kimdir?

Muhyiddin İbni Arabi, 1165 yılında İspanya'nın güney kesiminde yer alan Mursiye kentinde doğdu. Henüz 8 yaşındayken ilk hatıralarını geride bırakıp ailesi ile birlikte İsbiliye'ye (bugünkü Sevilla) gitti.

Ailesi Tayy kabilesine mensuptu ve Arap kökenliydiler. Muhyiddin İbni Arabi ilk eğitimini bu şehirde alırken, ailesinde tasavvuf temelli bilgilere sahip olan büyüklerinden de eğitimler almaktaydı. Eğitim almaya ve bilgiye ulaşmaya duyduğu arzu etrafındakiler tarafından daha çocuk yaşlardayken keşfedildi.

Eğitimi esnasında erken yaşta ibadet ve zikir ile meşgul olmak üzere yalnız başına uzun bir zaman geçirdi. İslam dininde "halvet" olarak bilinen bu uygulama sonrasında Arabi, kendi içsel yolculuğunda yeni anlamlar yakaladı.

Sorgulayıcı kişiliği, İslam'ı da sorgulamasını sağladı. Arabi, edindiği hiçbir bilgiyi, deneyimlemeden ve

üzerinde akıl yürütmeden kabul etmeyen bir ilim insanı olma yolundaydı.

Eğitimlerinin ardından Endülü's'ten ayrılan Arabi, meselenin derinine inmeye kararlı bir şekilde, Şam, Bağdat ve Mekke'ye giderek, orada bulunan tanınmış âlim ve şeyhlerle görüştü. 1182'de İbni Rüşd ile görüşmesini eserlerine de yansıtan Arabi, Rüşd'den aldığı ilhamla daha da derin bilgiler edinmeyi arzu ettiği bu yıllarda henüz çok gençti ama etrafındakilerce zekâsı ve bilgisi kabul edilmişti.

Arabi'nin yolu Şeyh Şekkaz ile kesiştiğinde, yolculuğunun yeni bir boyutu olacağını anlamıştı. Şems-i Tebrizi, Rumi için ne ise, Şekkaz da Arabi için o olacaktı. Allah sevgisini çocuk yaşta alan ve uzun uzun secde eden Şekkaz ölene kadar, Muhyiddin İbni Arabi ile sohbetle devam edecekti. Birçok şeyhle sohbeti olmasına rağmen, yaşamı boyunca kendisine ilk aydınlığı veren kişi olarak Şeyh Şekkaz'dan "Tasavvuf yolunda karşılaştığım en yüce kimseydi..." diye bahsedecektir.

Yoluna, Şeyh Lahmi, Şeyh Ureyni, Şeyh Martili gibi dönemin çok değerli âlimleri ile yaptığı sohbetlerle devam ederek, daha çocuk denilecek yaşta, İslam'ı bir ilim edasıyla anlamaya ve yavaş yavaş kitlelere anlatmaya başladı.

Başta yaptığı Fas seyahati olmak üzere, birçok seyahati ile büyük ün kazanmaya başladı. Ünü arttıkça

kitleler üzerindeki etkisi de arttığından, düşmanları da arttı. Konya'da evlendi ve bir süre burada yaşadı, büyük hürmet gördü.

1199 senesinde ilk defa hac görevini yerine getirmek için Mekke'ye gitti. Orada El-Kassar (Yunus İbni Ebi'l-Hüseyn el-Haşimi el-Abbasi el-Kassar) isimli bir şahısla tanıştı ve sohbetler etti. Bu onun için yeni bilgiler demektir. Hacdan Mağrib ve Becaye seyahatlerinin ardından tekrar Mekke'ye döndü ve *Ruhu'l-Kuds* ile *Tacu'r-Rasul* adlı eserlerini yazdı. Bu iki eseri tamamladıktan sonra 1204 senesinde Medine, Musul ve Bağdat'ı içeren bir seyahati oldu. Bu oldukça verimli bir seyahattir. Musul'da, *Et-Tenezzülatu'l-Musuliyye*'yi yazıp daha sonra Konya'da yazacağı *Risaletü'l-Envar*'ın ilk notlarını hazırladı.

Arabi'nin düşüncesinin oluşumunda iki tür temelden beslendiğini söyleyebiliriz. Bunlar; İslami olanlar ve İslami olmayanlar olarak ikiye ayrılırlar. İslami olan ve Arabi'ye düşünsel besin kaynağı olan kaynaklar; Kur'an-ı Kerim, sünnet, Hallac, Bayezid gibi sufiler, sohbet ettiği şeyhler, zahitler, skolastik kelimciler, İran'ın İbni Sina gibi yeni Eflatuncu Aristocularıdır. İslami olmayan kaynaklar ise; Helenistik felsefe, Philo'nun felsefesi ve Stoacılarıdır.

Seyahatlerine ve İslam'ı anlatmaya devam eden İbni Arabi hakkında, Mısır'da olduğu bir sırada, yazdığı önemli eserlerinden birisi olan *Fütûhât-ı Mekkiyye*'deki

bazı sözleri nedeniyle Mısır uleması tarafından idam fetvası çıkar ve Arabi orayı terk eder.

İlerleyen yaşında, 1220 yılında Şam'a yerleşen ve zaman zaman seyahatlerine devam eden Muhyiddin İbni Arabi, özellikle dilin ve sözcüklerin yetersizliği nedeniyle kimi kavramların yeterince anlatılamayacağı ve bu nedenle çoğu söylenenin İslam'ın gerçekliğini tam anlamı ile yansıtmadığını anlatarak, bu konuda kendi söyleminin de dar anlamda gelişmekte olduğunu söyler. Bu nedenledir ki metafizik onun için önemli olmuştur. Ancak hayatı boyunca aleyhinde 238 adet fetva çıkarılır. Bu fetvaların neredeyse hepsi, İslami ve hukuki değildir. Hakkında yayımlanan ölüm ya da yargılama fetvalarının tümü, konjonktürel ve siyasidir. Dönemin şeriatla yönetilen bölgelerinin idarecileri, İslam'ın sorgulanmasını, yönetimlerinin zafiyetlerini ortaya çıkaracağı endişesi ile kabul etmiyorlardı. Bu nedenle de çağının en güçlü eleştirilerini getiren Muhyiddin İbni Arabi, her dönemin aydınları gibi, fetvalarla uğraştı.

Arabi'nin *Fusus* adlı eseri yine kendi döneminde en çok konuşulan ve en büyük yankıları uyandıran eserlerinden birisi olmuştur. Bu eseri Arabi, rüyasında İslam Peygamberi Hz. Muhammed'i görerek onun ümmetine rüyasında gördüklerini aktarmak için yazmıştır. Arabi'nin tüm yaşamı kendi dönemini sarsan ve değiştiren bir yankılar dönemidir.

Muhyiddin İbni Arabi, 1239 yılında Şam'da öldü. Kabri Şam şehri dışında Kasiyun Dağı etegindedir. 1516 yılında Osmanlı Devleti Padişahı I. Selim, Şam'ı Osmanlı toprağı yaptığında oraya türbe, cami inşa ettirmiştir. Türbenin kubbesinde İbni Arabi'nin kendisine ait olduğı söylenen, *"Bütün yüzyıllar yetiştirdikleri büyük insanlarla tanınır, benden sonraki yüzyıllar benimle anılacak..."* beyti yazılıdır.

Arabi'nin kendini kutsallaştırması

Muhyiddin İbni Arabi'nin kutsallaştırılmasının başlıca nedeni yaşamının efsanevi olmasıdır. Bazen Cebrail, bazen Hz. Muhammed ve bazen de Allah ile vasıtasız olarak görüşebildiğini iddia eden (!) bir sufi-dir. Ona göre eserleri, Cebrail tarafından Peygamber'e indirilmiş Kuran-ı Kerim gibi, bir melek aracılığı ile bazen de bizzat Peygamber tarafından ya da aracısız bir şekilde Allah tarafından rüyalarında kendisine aktarılmıştır! Bir anlatısında, Hz. Muhammed ile görüşme yaptıktan sonra hadis ilmi ile meşgul olmaya başladığını aktarır:

"İlk halvetlerimden birinde Hz. Muhammed'in 'Bana sımsıkı tutun kurtulursun' buyurması ile hadislerin anlamları konusunda ilim yapmaya başladım. Daha sonrasında Hz. Peygamber elinde bir

kitapla zuhur etti ve 'Bu elimdeki, hikmetlerin yuvalarını gösteren bir kitaptır, bunu al ve faydalanacak kimselere açıkla' dedi."

Gerek kendisini kutsallaştırması, gerekse yazdıklarındaki derin anlam ve gizem, o ve eserleri üzerindeki merak ve araştırmaları günümüze kadar taşımıştır.

Muhyiddin Arabi'nin üzerine yapılan ilk akademik çalışma Miguel Asin Palacios'ın *La Escatologia musulmana en la Divina Comedia* adlı eseridir. 1919'da Madrid'de basılmıştır. Miguel Asin Palacios, Arabi hakkında ikinci eseri olan *El Islam cristianizado. Estudio del sufismo a través de las obras de Abenarabi de Murcia* adlı kitabını ise 1931'de yine Madrid'de yayımlar.

Miguel Asin Palacios dışında Louis Massignon, Henri Corbin, Toshihiko Izutsu, James Morris, William Chittick, Michel Chodkiewicz gibi bilim insanları tasavvuf ve Ekber öğretisi üzerine çalışmalar yapmışlardır. Türkiye'de ise bu alandaki en derin çalışma kuşkusuz, Kâzım Yıldırım, Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç, Prof. Dr. Mustafa Tahralı ve Prof. Dr. Ekrem Demirli tarafından yapılmıştır. Ayrıca Arabi öğretisi üzerine bugüne kadar yüzlerce yayın, akademik çalışma yapılmış, konferanslar düzenlenmiş ve kitaplar yayımlanmıştır.

İbni Arabi yaklaşık 350 eserin yazarı olduğu halde, iki önemli eseri, *Fusus'ul-Hikem* ve *Fütûhât-ı Mekkiyye* boyut bakımından dikkat çekici bir şekilde farklıdır.

Fusus yaklaşık 150 sayfayken *Fütûhât* ciltlerce yer kaplayan, 560 bölümden oluşan olağanüstü bir eserdir. *Fusus* Kuran-ı Kerim'den Nuh, Musa, İbrahim gibi çeşitli şahsiyetler üzerine yorumlar içeren kısa ve öz bir derleme iken, *Fütûhât* daha çok peygamberlik, makamlar, ilahi isimler, sufi pratikleri, çeşitli kavramların anlatımı ve yorum üzerine geniş kapsamlı konuların detaylıca incelenmesini içeren dev bir eserdir.

Arabi onlarca eser bırakmış olup, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, *Fusus'ul-Hikem*, *Kitabu'l-Esfar*, *Kitabu'ş-Şevahid*, *eş-Şeceretü'n-Nu'mâniyye* en önemli eserlerindendir. Tüm eserleri arasında en değerli eseri olarak kabul edilen *Fütûhât-ı Mekkiyye* kitabının, kendi elyazısı ile olan nüshası, Türk-İslam Eserleri Müzesi'ndedir.

Akademiler dışında "The Muhyiddin Arabi Society" gibi bağımsız bazı dernekler de süreli ve süresiz yayınlarıyla Arabi öğretilerini yaymaktadırlar. Bugün dahi, merakla araştırılan, araştırıldıkça derinlerde yeni bulgulara rastlanabilen ender filozoflardan olan Arabi, kendi sözünde de dediği gibi, her dönemde kendisinden bahsedilen bir düşünürdür.

*“Bazen,
açıklamana izin
verilmeyen
sırların nurları
sana sönük
halde görünür.”*

Vahdet-i Vücut öğretisi

Muhyiddin İbni Arabi, öğrenme ve öğretme sürecini aklın algısına dayandırmakla, dönemin birçok koşulsuz kabulünü tartışmaya açan, çoğu zaman ya kendisine inanan yenilikçi kitlelerle ya da bu eleştirilerin zamanın ilerisinde olduğunun ve değerli olduğunun ayırdına varmadan kendisini yargılayan hatta çok ağır saldırılarda bulunan kitlelerle karşılaşmıştır. Öte yandan Arabi, klasik metafizik düşüncenin en önemli düşünürlerindendir. Öğretileri sadece kendi dönemi ile sınırlı kalmayıp, kendisinden sonra da, her çağda tartışılmıştır.

Muhyiddin İbni Arabi, Vahdet-i Vücut (Varlık Birliği) kavramının en önemli sözcüsüdür. Kendinden sonra gelen ve Arabi'nin öğretisini takip eden sufiler, Arabi'nin lakabı olan Ekber (Şeyh-i Ekber) sıfatını kullanırlar. Kendilerine Ekber-i Sufiler derler.

Arabi'ye göre Varlık, mutlak vücuttur. Göreceli olarak anıldığında Varlık evrenin kendisi, ezeli olarak anılınca Varlık Allah'ın kendisidir. Öz olarak anılırsa Varlık, kişidir ve kişiye özü yansımış ise Varlık, vücuttur. Ona göre kişi ve eylem aynı şeydir. Vahdet-i Vücut, Arabi sonrasında da büyük önem kazanarak tartışılrsa da öğretiyi İbni Arabi üzerinden izlemek yerinde olur.

Tasavvufta Vahdet-i Vücut, Yaradan'la yaratılanın tek bir kaynaktan geldiğini ve bir olduklarını savunan felsefedir. Arabi'ye göre, kendiliğinden var olan varlık birdir. Bu varlık Allah'ın varlığının kendisidir. Allah ezelidir, değişim, artma, azalma gibi hiçbir fiili yoktur. Allah, asla değişikliğe uğramaksızın oluşmuştur. Tasavvuf bunu tezahür ve tecelli sözcükleri ile açıklar. Bu felsefede tüm evren ve içindeki her şeyin Allah'ın varlığı ile ayakta durduğu savunulur. Allah değişmez ancak O'nun yarattığı evren ve içindeki her şey için değişim kaçınılmazdır.

İçinde farklılıklar ve değişme barındıran tüm evren ve içindeki canlı ve cansız her unsur, ancak O'nun varlığı ile ayakta durmaktadır.

Vahdet-i Vücut felsefesi, yaratılışın amacını "Gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim" ifadesi üzerine kurular ve tüm evrenin Allah'ın yansıması olduğunu, bu nedenle de Yaradan ile yaratılanın aynı kaynaktan oluştuğu şeklinde ifade eder.

Nefsini terbiye eden insan, bu tasavvuf felsefesi ve Arabi'ye göre, şariat (Kuran'daki ayetlere, Hz. Muhammed'in sözlerine dayanan kurallar), tarikat (Allah'a ulaşma ve O'nu tanıma, anlama yollarından her biri), marifet (hüner ve bilgi) ve hakikat (Allah'ı bilmemizi sağlayacak gerçek) kapılarından sırası ile geçer ve en sonunda Allah ile olur, Allah'a döner, Yaradan ile yaratılanın bir aradalığına dönüşür.

Yani tasavvufta Vahdet-i Vücut'un tanımladığı şeye, Yaradan'la yaratılanın tek bir kaynaktan geldiği noktaya döner ve bir olur. Burada bahsedilen, Hallac-ı Mansur ve Seyyid Nesimi'yi ölüme götüren "Ene-l Hak" sözünün doğru yansımasıdır.

"Vahdet-i Vücut" felsefesinin en büyük sözcüsü olan Muhyiddin İbni Arabi'nin eserlerinde "Ene-l Hak" tam olarak bu sözcüklerle ifade edilmez. İfadeyi ilk kullanan, İbni Arabi'nin öğrencisi olan Sadreddin Konevi'dir.

"En-el Hak" ifadesi ile Allah dostları, kendi dönemlerinde, dinden çıkmakla, sapkınlıkla ve şirkle suçlanmışlar ve öldürülmüşlerdir. Bu nedenle öldürülen Hallac-ı Mansur, ölüm anında şu sözleri söyler:

"Ya Rabbi canımı alan bu kullarını bağışla; çünkü onlar senin bana gösterdiğin sırlarından haberdar değiller, senin bana gösterdiklerini onlar göremezler bilemezler."

Bu inancın ilk ve en büyük İslam filozofu Muhyiddin İbni Arabi iken, en büyük temsilcileri ise Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Niyazi-i Mısri gibi düşünürlerdir.

Muhyiddin İbni Arabi'nin kendisinden doğrudan ders veya ikinci kuşak olarak ilham alan birçok sufi bu tasavvuf felsefesini Asya, Ortadoğu ve hatta Kuzey ve Güney Afrika'ya kadar yayarlar. Arabi öğretilerinin akademik düzeyde ve sistematik bir şekilde araştırmaları ilk olarak Batı dünyasında başlamıştır.

*"Sadece
nefsine bak.
Nefsin
hususunda
dikkatli ol.
Ona sakın uyma."*

Nefis hemen kibirlenir

Nefis sufilerce insanın tamamı, kendisidir. Böyle anlatılmasının sebebi ise, insan hayatının tamamını ve insanın kendisini yöneten bir gücü olmasıdır. Yaşam devam ettikçe insan, nefsi ile savaş halinde olmalıdır. Yenildiği her an, insanlıktan uzaklaşır. Yenildiği her an Allah'tan uzaklaşır.

“Eğer Allah'tan bütün sıfatlar kaldırılmış olsaydı, O bir ilah olmazdı. Oysa bütün bu sıfatları kuvvetlendiren ve yücelten bizim nefsimizdir. Bu anlamdadır ki O, bizim O'na içten bağlılığımızla ilah olarak Hak kıldığımızdır. Bu nedenle biz nefsimizi bilmediğimiz sürece Hakk'ı da bilemeyiz. İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in 'Nefsi-ni bilen Rabb'ini bilir' sözü bunu ima etmektedir. Bu ise bütün insanlar içinde Allah hakkında en yüce bilgi sahibi olan kimsenin sözüdür...” der Muhyiddin İbni Arabi, nefsi anlatırken.

İnsanlar öğüdü kendi nefsinden değil genelde başkasından alır. O zaman nefsin ayıplarını duymaktan keyif duyar. İşte bu nedenledir ki, hitap ederken bir şahsı hedef almadan konuşulmalıdır. Söylediğinin etkisi böyle daha yüce olur. Ama bir öğüdü bir kişiye doğrudan söylersen, buna nefsin müdahale ettiği gibi, dinleyenin nefsi de müdahale edecektir. Nefis hemen kibirlenir.

Neredeyse hiç kimse, eleştirilmek, öğüt dinlemek, yanlışını duymak istemez. Çocuklar bile. Oysa her insan, hatalardan ve günahlardan geçmeden hakikate varamaz. Hakikat, günahla irtibatı kesilenin varabileceği bir mesafede değildir. Ancak insanların değişimi, yanlıştan doğruya, günahattan sevaba geçişi kolay değildir. İnsanlara neyi yapmaları gerektiğini söylemekse gören göz için çok kolaydır.

Ancak mesele söylemek değil. Mesele söylenilenin anlaşılması, kabul görmesi ve iyiliğini istediğiniz için öğüt verdiğinizin hayatında, sizden aldığı dersle iyilik kapılarının açılmasıdır. Bu nedenle, öğüdü doğrudan verirsek kibri nefsi ile ortaklık kuracaktır. Birisine öğüt vermek, akıl vermek, onun yanlışını söylemek, senin de nefsini besler. Senin nefsin de kibirle ilişkisini kurar. Bu da karşındakine daha zalimce davranmana neden olabilir. İşte bu nedenle, öğüt doğrudan karşındakine verilmez.

Öğüt, eleştiri, ders vereceksen, genele anlatmak, bir hikâyenin içinden kıssa çıkarmasını sağlamaktır doğru

olan. Tersı kırgınlıktır, kırmaktır, üzmeğ üzülmektir. İyi niyetle başlanan bir işte yarım kalmaktır.

“Nefis, kendi ayıplarını görmez, başkalarının kusurlarını görür. Dolayısıyla senin bir tek hususla ilgili öğüdün, yalandan tutun nifaka kadar, birçok günahı işlemesine yol açar. Söyle ey dostum! Bugün öğüt veren birinin dostu var mıdır? Kusurları araştırma ve tahkike başladığımdan beri canlılar içinde bir dostum kalmadı.

Allah hakkı için, yalan söylemedim, sadece gördüğümü dile getirdim. Ama söyledikçe insanları kırdım, insanlar kırıldı. Ama gazap gözü kötülükleri ortaya çıkarır. Sözünü ettiğin bu durum, seni kendisi için sevenin makamıdır. Ama seni senin için seven böyle bir yol izlemez.

Allah, bizi kendisi için değil, bizim için sevdiğinden kusurlarımızı bize göstermiş, eksikliklerimizi ortaya çıkarmış, güzel ahlakı ve övgüye değer fiilleri bize göstermiş, bütün bunlarla ilgili hareket tarzını açıklamış, yükselmemiz için yollarını açmıştır. Biz, kendimiz için O’na icabet edince, gerçek anlamda O’nu, O’nun için sevmeyi gerçekleştiremedik.

Allah bundan münezzehtir. Allah’tan olduğu için, bunlara yani nefse ağır gelen şeylere razı olan kimseler mutlu kimselerdir. Başka görüşte olan ise acı çeker ve öfkelenir.”

Kuran-ı Kerim'in 138 ayetinde "nefsin" geçmesi tesadüf değildir. Bu nedenledir ki, insanın isteklerini, hırslarını ve yaptıklarını gözden geçirmesi, doğru veya yanlışlarını vicdanının süzgecinden geçirip bir değerlendirme yapması nefsi karşısında mücadele ve muhasebe yapması, insanla nefsi arasındaki savaşın kaderini belirleyecektir.

Nefsin "insanın özü" olarak anlatılması bunun başlıca gerekçesidir.

"Melek ruh için ne ise
şeytan da nefis için odur."

---

*“Bütün
varlık âlemi,
hayal içinde
bir hayaldir.”*

Rüya ve gerçek

Hayata başlarken büyüklerimizden ilk duyduğumuz şey ninnilerdir. Bunlar ise “Bir varmış, bir yokmuş...” diye başlar. Tüm zamanların tecrübesi bu cümlenin içine sinmiş gibidir. Hayat gibi, zaman gibi, geride bıraktığımız her şey gibi. Hayat bir varmış, bir yokmuş gibi. Bu bir “Var mıyız, yok muyuz?” sorgulamasını yaratan başlangıçtır.

Bizi çevreleyen ve bizim de kendisine gerçek gözüyle bakmaya alışkın olduğumuz “gerçek” denen mesele, hislerimiz yoluyla anladığımız ama nesnel olarak aslında hiç olmayan bir hayalden ibarettir. Duygularımız aracılığı ile evrende olup biteni, gücümüz yettiğinde hayal etmekteyiz. Bu hayallere aklımız bir düzen kurup bize her birisini ayırt etmemizi, anlamamızı sağlayacak şekilde tanımlamaktadır.

Aklın tanımladığı ve hayalde dönüşen bu nesneye artık “gerçek” der, bunun gerçek ve doğru olduğundan kuşku duymayız. Oysa bu gerçek dediğimiz şey ne gerçektir ne de bir Varlık (vücut). Uyuyan insanın rüyasında gördüğü nesne ne ise, gerçek algısının akılla yaratıldığı “uyumama hali” içerisinde de nesne aynı şekildedir. Bu âlem dediğimiz yaşadığımız hayatta var olduğunu sandığımız her şey bir hayalden ibarettir.

“Sen hayalinde zannediyorsun ki bu âlem kendi başına buyruk, kendi kendine oluşmuş bir gerçekliktir, Hak’tan yani mutlak ve tek gerçekten ayrı bir varlıktır. Bil ki, senin kendin de bir hayalsin. Akıl yolu ile idrak ettiğin her şey bir hayaldir. Tek gerçek ise Allah’ın kendisidir. Rüya, vehim ve hayal değersiz ya da yanlış şeyler değildirler. Fakat birer remiz oluşa delalet etmektedirler.”

İnsan rüya görmekte olduğu uykusundan uyanıp, akıl yolu ile idrak ettiği gerçeğe gözlerini açıp etrafına baktığında, ne görür? Bu gerçek olduğunu sandığına mı uyanmıştır? Yoksa gerçek sandığı uykuya dalması mıdır?

Uyanık iken gördüğü âlemin tasviri onun dünya görüşünü oluşturmakta, bu âlemin yapısının ve tabiatının teorik açıklaması da onun felsefesini meydana getirmektedir. Bu durumda tüm olgu ve olayların arkasında

bizim gerçek dediğimiz ama hayal olan nedir? Buna İbni Arabi net bir cevap vermektedir:

“Bu Mutlak’tır. Mutlak olandır. Gerçek olan ya da Mutlak Gerçek’tir. Bu Hak’tır. Gerçek denilen şey, yalnızca bir rüyadan ibaret olmakla birlikte, büsbütün de vehim değildir. Bu ise, Mutlak Gerçek’in, yani Hakk’ın özel bir görünüşü, kendi zuhurunun özel bir biçimi, bir tecellisidir. Bu, fizikötesi temele dayanan bir rüyadır.”

“Bütün insanlar bu âlemde uykudadırlar, ancak öldüklerinde bu uykudan uyanırlar...”

Arabi’ye göre tüm âlem bir hayalden ibarettir. Gerçek ise, Hakk’ın bizzat kendisidir.

İbni Arabi *Fütûhât*’ta, “tabir” (rüya yorumu) kelimesini anlatırken, “ubur” sözcüğünden yardım alır. Bu sözcük “karşıya geçmek” anlamını taşır. Peygamber’in hadisleri bildirmesine “ibare” ve rüyadaki olayları anlatmaya “tabir” denilmesinin sebebinin, haber verenin söylediği sözlerin “ubur” (geçmek) ediyor olmasıdır.

Yani anlatan, anlattığı şeyin karşısındakinin hayali-
ne geçmesini anlatmaktadır. Diğer bir anlatımı kullana-
cak olursak, rüyasında gördüğünü karşısındakine akta-
ran kişi, nefsinden karşısındakinin nefsine bir hayalin
geçişini yapmaktadır.

Rüya derken, bir yandan doğrudan bir rüyadan
bahsederken, diğer yandan bildiğimiz, öğrendiğimiz,
yaşayarak tecrübe ettiğimiz her şeyden bahsetmekteyiz.
Rüyayı gören, gördüklerini aktarma bilgisini edinmiş
olandır. Bunu aktarmaya başladığında ise onu dinle-
yen o rüyayı anlamaya çalışandır. Anlatan yani aktaran,
gördüğü rüyanın tasvirini yaparken, dinleyen yani ak-
tarılan ise, aynı rüyanın tahayyülünü yapar. Rüya gö-
renle dinleyen arasında mümkün olduğunca aynı şeyi
anlatan bir görsel şekle dönüşür.

*“Âlem bir illüzyondur; gerçek bir varlığa sahip
değildir. Hayalin anlamı da budur. Başka bir anlatı-
mıyla hayal, gerçekten öyle değilken, âlemin –Hakk’ın
varlığının dışında– kendi başına varlığını sürdüren
ilave bir şey gibi görünmesidir. Bil ki sen bir hayalsin.
Ve sonra kendine şöyle söyle: ‘Bu ben değilim.’ İdrak
ettiğin her şey de bir hayaldir.”*

Rüyaları ile tüm kavramları ilişkilendiren Arabi,
Fransız dilbilimci ve filozof Jacques Derrida ile örtüşür.
Derrida da benzer bir kavramı vurgular ve şöyle der:

“Benim de rüya gören birisi olduğum söylenecek; bunu kabul ediyorum ama başkalarının yapmaktan kaçındıkları şeyi yapıyor, rüyalarımı rüya olarak sunuyor, bunlarda uyanıklara yararlı bir şey olup olmadığını araştırmayı okuyucuya bırakıyorum.”

“Her söz, sahibinin kalbi nasılsa,
ağzından öyle çıkar.”

*“Allah,
kendi davasını
sahiplenenleri
sahipsiz
bırakmaz.”*

Hz. Muhammed'in sırlarla dolu duası

Kâinatın yaratıldığı ilk andan bugüne kadar geçen tüm zamanlarda, hiç kuşku yok ki Hz. Muhammed, Allah'ın davasında aralıksız en çok hizmeti veren bir "ilk Müslüman"dır. İbni Arabi, *"Allah, kendi davasını sahipleneni sahipsiz bırakmaz..."* sözü ile öncelikle İslam Peygamberi Hz. Muhammed'i kasteder. Yaptığı tüm seyahatlerde Muhammed'in yaşantısını aktaran İbni Arabi, tanıştığı ve eğitim aldığı şeyhlerinden ve onların silsile ile Muhammed'den bu yana gelmiş şeyhlerinden öğrendiklerini aktarırdı. Seyahatlerinde verdiği sohbetleri ise aşağıdaki dua ile tamamlar, ardından Hz. Muhammed'in sırlarla dolu en sevdiği dualardan olan bir duayı, Kuran-ı Kerim'i öğretircesine dinleyenlere öğreterek ayrılırdı:

"Allahım, bize hayrı işittir ve hayra öğrenmiş kıl. Allahım bizi afiyetle rızıklandır ve afiyetimizi

devamlı kıl. Allahım, kalplerimizi, sana olan sevgimizle, yanlış olanı yapmaktan uzak durmamızı sağlayacak iyilikle birleştir. Senin sevdiğin ve razı olduğun şeyleri yapıp başarmamızı sağla. Bu, bizim meclislerimizin sonunda her zaman okuduğumuz bir duadır.”

*“Birbirinizden ayrılmayın.
Bilgi, topluluk ve varlık pınarından doğar.”*

Arabi çoğu kez, Hz. Muhammed'i rüyasında görmek için dua eder ve birçok kez görürdü. Bu rüyalar, “Rüya ve gerçek nedir?” sorusunu aklında oluşturan temel iken, aynı zamanda cevaplarını aramak üzere başladığı felsefi yolculuğun ve hatta kendisini metafiziğe kadar götüren sürecin anahtarıydı.

“Harem-i Şerif'te Resulullah'ı rüyada gördüm. Adamın biri ona Sahih-i Buhari'yi okuyordu. Adam okumayı bitirince Resulullah bir dua okudu. Bu rüyadan sonra ona imrenmem daha da arttı. Anladım ki, Allah'ım benim hayatımı planlıyordu ve ben de tedbirler alıyordum. Rızık seni arar, sen onu değil. Böylece fetih kapısından ayrılmadım.”

Arabi gecesini ve gündüzünü çeşitli amellere taksim etmişti. Sabah namazını kılınca, güneş doğuncaya kadar Allah'ı zikreder, iki rekât namaz kılar, ardından kitaplarını alır, talebelerinin yanına giderdi. Öğrencileri güneş iyice yükselinceye kadar ondan ders alırlardı. Sonra evine gider ve eğer oruçlu değilse bir şeyler yerdi. Sonra kuşluk namazını kılar, bir miktar uyurdu. Ardından kalkar ve abdest alırdı.

Eğer günlük bir görevi varsa onu yapardı, değilse Allah'ı zikrederdi. Öğlen namazının vakti gelince namazını kılar, bu arada her namaz vakti kesin olarak girinceye kadar nafile namaz kıları. Kuran'ı hüznü ve düşünerek okurdu. Cemaatle toplanıncaya kadar nafile namaz kıları. Cemaat toplanınca, onlarla da namaz kılar ardından sohbet verirdi. Kuran okuduğu için, o ana kadar bilmediği çok ilimleri Allah'tan öğrenmiş olurdu. Allah, onun Kuran-ı Kerim'i anlamasını sağlayandı. Arabi bunu anlayarak anlatır:

“Allah'tan korkun. Allah size öğretiyor. Yüce Allah bir ayette böyle buyurmuştur.”

İbni Arabi sohbetlerinde ve kitaplarında, gerek Kuran-ı Kerim'i, Hz. Muhammed'i anlamada, gerekse dua ve Allah'ı anlamada insanın yaşadığı en büyük sorunun dilin kendisine yarattığı sınırlar olduğunu söyler. O'na göre: *“Bilgi akıl yoluyla elde edilir.”* Aklinsa dil yüzünden

oluşmuş sınırları vardır ve insan bu sınırlar içinde sınırı olmayan, ezeli ve ebedi bir kavramı anlamakta sıkıntı yaşamaktadır.

“Faydasız ilim, şifasız ilaca benzer.
Güzel ilim, çalışma ile beraber olandır.”

---

*“Varlığın kökeni
harekettedir.
Bu yüzden,
dünyada ve
ahirette yolculuk
hiç durmaz.”*

Hayat harekettir

Arabi'ye göre, vücudun birtakım mertebelerde meydana çıkışı, hareketin neticesidir. Çünkü vücut, hayatın aynasıdır. Hayat ise harekettir. Hareket olan yerde de hareket ettiren vardır. Hayat, bir sıfattır, sıfat da sıfatlandırıldığı şeyden ayrı olmadığından, onun kendisi demektir.

Kişi (zat) sıfatla, sıfat da isimle meydana çıkar. Bu meydana çıkışta isim sıfatın ve sıfat zatın dışı (zahiri) olduğu gibi kişi de sıfatın, sıfat da ismin içi (batını) olur. Aynı suretle şey, ismin dışı ve isim "şey" in içi olur. Çünkü isimlenmiş olan (müsemma) şey, meydana çıktığı vakit, isim o şeyde yok olur. *Fusus'ul-Hikem*'de Arabi aslında zor ifade edilen ve yine dil sınırları kadar anlayabildiğimiz bu kavramı açıklar:

"Hiçbir şey hiçbir şeye nüfuz etmedi. Ancak o şeyle perdelenmiş olarak birleşti. Şu hale göre, nüfuz ve

sirayet eden şey iç (batın) ve bu sirayete mahal olan şey de dıştır (zahir). Eğer Hak meydana çıkacak olursa halk, O'nunla perdelenir. Şayet halk meydana çıkacak olursa Hak ile örtünür ve O'nda iç olur. Bu suretle Hak, halkın kulağı, gözü, eli, ayağı ve bütün kuvvetleri durumuna girer.”

Bahsedilen bu dış ve iç kavramları arasında sıfat, kişinin görünüş aşaması, bir meydana çıkma (tecelli ve zuhur) anlamı taşır. Kısaca, varlık (vücut) birdir. Evren (âlem), onun ortaya çıkmasıdır. Bu meydana çıkma, birtakım belli olma (taayyün) dereceleri ve iniş (tenezzül) aşamasından geçer. Yani, yaratılış bir meydana çıkıştır ve iniş aşamaları da sıfatlarda düşünce yetisi (kuvve) olan taleplerden (istidatlardan) başka bir şey değildir.

Burada da açıkça dilin sınırları ile sınırlandırıldığımızı anlamak mümkündür. Tüm olanları en açık şekli ile anlamamız ne kadar mümkün değilse, dilin sınırlarına düşünce de anlatılanı anlamak bir o kadar zordur.

**“Bilmediklerini bilenden öğren.
Bildiklerini de bilmeyenlere öğret.”**

---

*“Her kim,
Allah’ı yaratıcısı
olarak bildiğini
iddia ediyor da
hayret içinde
kalmıyorsa bu
onun cehaletinin
delilidir.”*

Yaratılış teorisi

Peygamberi olup, kendisine kitap indirilen tüm dinlerde, anlatılan ortak konulardan birisi kuşkusuz ki yaratılışımızdır. Bir yandan kuşkulu bir geçmiş araştırması bir yandan bilemediğimiz bir başlangıç noktası ile ilgili olarak hemen her insanın aklından “Biz nasıl yaratıldık?” sorusu geçmekte.

Yaratılış İbni Arabi’nin varlık bilgisinde, anahtar konulardan birisidir. Arabi’ye göre Allah, “Ol!” (“Kün!”) emri ile yarattığı evrende kendisini ortaya çıkarmıştır (tecelli ettirmiştir). Mademki Allah kendisini tecelli eder, o zaman yaratılışın bir anlamı da Allah’ın kendi yansımasına bakmasıdır.

Yaratılış ile ilgili olarak İbni Arabi üç kavrama önem verir. Yaratılışın temeli Hak'tır, ancak Arabi, farklı üç kavram ile yaratılışı anlatır. Bu üç kavram; zat, irade ve amir kavramlarıdır. Yaratılışı "zat" kavramı ile anlatmasının nedeni olarak Arabi, Allah'ın yaratılışla kendisini açığa çıkarmasını örnek verir. "İrade" kavramı ise, Allah'ın kendisini irade sahibi olarak ortaya koymuş olmasıdır ve üçüncü kavram olan "amir" ise, Allah'ın bir buyurucu olarak kendisinden bahsedişidir. Ona göre tüm yaratılış süreci bu üç kavramın temsilidir.

Arabi bu kavramları ortaya atarken mutlak bir yokluğun içinden varlığın çıkmasını anlatır.

"Allah seni muvaffak etsin! Bilesin ki yaratılış işi ferdiyet temeli (yani Allah'ın tek olma sıfatı) üzerine inşa edilmiştir. Ama bu tekliğin üçlü bir yapısı vardır (teslis). Buna göre yaratılışla ilgili olarak, en küçük sayı 'üç'tür. Çünkü eğer 'bir'i bütün sayıların temeli olması nedeniyle saymazsak, 'üç', tek sayıların ilkidir."

Yaratılış sürecinde, yaratılacak olan her ne ise Arabi onun da bir kuvvet olduğunu ortaya koyar. Bu dikkat çekici ve kendisinden önce üzerinde düşünülmemiş bir konudur. Bir şey, zannedildiği kadar da pasif yani

mekanik ya da kuvvetsiz bir biçimde yaratılmamakta, Arabi'ye göre tam tersine kendi yaratılışına olumlu bir şekilde katılmakta destek vermektedir.

Allah bir şeye varlık vermeye karar verdiğinde ona yalnızca “Ol!” der. Olacak olan şey de bu emrin cevabı olarak olur yani varlığa bürünür. Bu süreçte o şeyin tekevvünü yani varlığa bürünmesi, Allah'ın bir fiili değil, O'nun emrini yerine getiren bizzat o şeyin bir fiilidir.

Tekevvün yani “varlığa bürünme”, diğer bir deyişle varlığa bürünecek şeyin Allah'ın emrine uyması, o şeyin bizzat kendisine aittir. Çünkü İbni Arabi'nin de dediği gibi, varlığa bürünme eylemi, o şeyin kuvvetindedir. Bu da bize, Arabi'nin önemli saptamasını ortaya çıkarır. Yani gizli bir biçimde o şeyde kendiliğinden bir kuvvet bulunmaktadır. Üstelik “Ol!” emrinden bile önce. İbni Arabi'nin ortaya attığı ve büyük olaylarla başının dertten kurtulmadığı “Yaratılış Teorisi” budur.

İbni Arabi bu teoride, varlığa bürünme sürecinin Allah'a değil, yaratılan şeye atfedilmesi gerektiğini kuvvetle vurgulamaktadır.

Böyle bir iddianın, Allah'ı âciz olarak gösterdiği gerekçesiyle, Arabi büyük bir tepki alır. Oysa tekrar tekrar ve dikkatle okununca İbni Arabi'nin bu yaklaşımı Allah'ı aşağılayıcı bir ifade olmamakla birlikte, yaratılanın

kendi olma gücünü de yaratandan yani Allah'tan alması, büyük bir gücü daha Allah'a atfetmiş olması anlamını taşımaktadır.

“Yaratılış ferdiyet temeli
(Hakk'ın tek olma vasfı)
üzerine bina edilmiştir.”

---

*“Sayı, ilahi
bir sırdır.*

*Bu sırta sahip
olup onunla
hareket edene
sayının sırları,
ruhları ve
menzilleri açılır.”*

Sayıların sırları

Tarihin ilk dönemlerinden bu yana sayı, insanlık için birçok anlamda önemlidir. Yaratıcı ile yaratılmış evren arasında bir ölçü aracı olarak da önem kazanmıştır. Her dönemde ve her inanışta sayıya, sıradan olmanın dışında bir değer verilmiştir. İbni Arabi de, vahdet anlayışı doğrultusunda sayıyı birincil kaynağına indirger.

Ona göre varlığın oluşumu, üçlü esas üzerine teşkil edildiğinden temel olarak 1, 2, 3 sayıları üzerinde durur ve bu sayıların varoluştaki ilahi sıralanışını ve kökenini inceler. Arabi, sayılarla varoluş arasında kendine özel ve özgün bağlantılar kurar.

Elbette bu tür incelemelerin ilkinin yapan Arabi değildir. Her medeniyet, sayılarla ilgili kendilerine ait bilgilere ve işaretlere sahiptir. Firavunların papirüs dökümlerinden Çinlilerin abaküsüne, Hititlerin hiyeroglifinden

İnkaların renk düğümlerine, Romalılara, Osmanlı'ya ya da Fenikelilere kadar her medeniyetin sayılara ilgisi ve araştırması olmuştur. Birçok köken gibi bunların da kökenleri Eski Yunan'a ve İbranilere dayanır.

Örneğin, İsa'dan önce 500 yılında ölen düşünür Pythagoras sayıların ilahi güçle bağlantısını anlatır:

“Sayılar ilmi ve kökeninde ‘bir’in bulunduğu ilim, tevhit (tektanrıcılık) ilmidir. Sayıların özelliklerine, sınıflandırılmasına ve düzenine ilişkin ilim, yüce yaratıcı tarafından yaratılan varlıkların ve O'nun sanatının, düzeninin ve sınıflandırılmasının ilmidir. Sayı ilmi nefsin merkezine yerleştirilmiştir. Açıklığa kavuşmadan ve hiç kanıtsız bilinmeden önce pek az tefekkür (düşünüş) ve hafızaya ihtiyaç duyulur.”

Pythagoras, bir sayısının açılımından başlar. Ona göre, evrendeki tüm oluşumun temelinde bir sayısının açılımı kabul edildiğinden harfler, sayılar, sesler, şekiller, kısaca bütün varlık formları arasında çokluğa rağmen, tek olma üzerinden bir ilişki olduğunu iddia eder.

Buna göre; sayılar hakkında bilinen anlatımlar doğrultusunda, birçok mistik gelenekte sayılarla ilgili bazı temel fikirler benimsenmiştir. Bunlar çok temel kanatlar olarak karşımıza çıkar. Sayılar, düzene soktukları şeylerin doğasını belirler. Bu sayede sayı, yaratıcı ile

yaratılmış arasında aracı olur. Bir de sayılar üzerindeki değişiklik, sayılarla bağlantılı şeyleri de mutlaka etkiler.

Sayılar her dönemde olduğu gibi, İslam'ın hüküm sürmeye başladığı dönemlerde de gizemini sürdürmüştür. Büyülerde, kehanetlerde dahi kullanılmıştır. Oysa bilindiği gibi büyü ve kehanet İslam'da yasaktır. Ancak sayıların gizemi her zaman vardır. Örneğin, İslami gelenekte, Allah tektir. "Tek" sayı önemlidir. Hac görevi yerine getirilirken Safa ile Merve tepeleri arasında Sa'y vazifesinin 7 kez olması, namazda esnasında rükû ve secdedeki zikirlerin tek sayılar olan 3, 5 veya 7 kez tekrar edilmesi, namaz sonrası 33'er kez tespih çekilmesi, her bir tavafin 7 şavttan oluşması, yaratılışın temelinde, dünyadaki kıta sayısının, yeraltı ve gökyüzü katmanlarının sayısının, haftadaki gün sayısının 7 tek sayısı oluşu, Allah'ın 99 isminin oluşu ve benzeri birçok örnek "tek" sayıların gizemini güçlendiricidir.

*“Hürmetler
karşılıklıdır.
Sabırla öfkesini
yutanın kalbine
emniyet ve
imanın dolacağını
unutma.”*

Sır

İbni Arabi ne zaman Allah'la olan mistik birlikten konuşsa, zaten var olan bir birliğin farkına varıldığı bir “makamı” kastetmektedir. Mistik yani arif, Allah haline dönüşmüyor, çünkü İbni Arabi'nin düşüncesine göre dönüşmek yoktur. Her şeyin Allah'la bir olması vardır:

“Yaradan'ın bir sırrı var ve o sır sensin!”

İbni Arabi'nin, anlattığı ve anlatmadığı sırlar vardır. Kimsenin bilmediğini söylediği, Allah'ın gizli planları dediği “kader sırrı” gibi. Arabi'nin “Sır'ul Esrar” yani, “Sırların Sırrı” olarak ifade ettiği en önemli sır, kendisine göre çok yüce bir sırdır. Gözlerimizin önünde duran ama hiçbirimizin tahmin etmediği bir sır:

“Bu; kulluk sunulan, ilah edinilen her şeyi kapsayan bir hitaptır. Her ibadet eden kişi, inandığı Allah’a ibadet eder. Bu inanma nedeni, Allah olarak ibadet ettiği her ne ise onu Allah olarak kabul etmesidir. Dolayısı ile Allah, puta tapanlar da dahil olmak üzere, tüm şirkin sırrıdır. Bakara Suresi’nde ‘Sizin Allah’ınız Allah sıfatı taşıyandır’ der. Böylece bu ayetin hakikat hükmü açısından olumsuzladığının aynısını olumlamaktadır. Allah’tan başka şeylerin ilah edinilmesi, onlara izafe ettikleri niteliklerden kaynaklanmaktadır. Yani onları bir heykel şeklinde hazırlamış, sonra onlara birtakım isimler vermiş ve putlaştırarak Tanrı olarak seçip kimi ihtiyaçlarını onlardan talep etmişlerdir. Burayı iyi anlayın, çünkü bu dikkat çekici bir sırdır.”

Ona göre Allah, şirkin sırrıdır. Profan yani din ile alakası olmayan nesneler bile, bu sırrın kapsadığı alan içinde kalır. Böyle bir sır sadece dikkat çekici değildir. Aynı zamanda yüce bir gücü taşımaktadır. Bu güç, Kuran-ı Kerim’deki birçok ayete tamamen zıt düşmektedir:

“Bütün manevi ve duysal suretler, Allah’ın ortaya çıktığı ve görüldüğü alandır. Öyleyse bu bütün suretlerden konuşan da Allah’tır. Bütün gözlerle görülen de Allah’tır. Bütün duyularla duyulan da Allah’tır. O, kelamı duyulup akıl edilemeyendir.”

Sadece anlaşılmasında değil, kabul edilmesinde de sıkıntı olan bir kavramdan bahsediyoruz. Muhyiddin İbni Arabi'ye göre: "Sırrın sahibi olduğu gibi nefsin de sahibi Allah'tır." Bu açıklamasının da içerisinde birçok derinlik bulunur:

"Bir terimi Allah'a bağlamak imkânsızdır. Çünkü O'nun şahsi bir şahidi diğer bir şahsi şahit ile hiçbir şekilde aynı değildir. Öyleyse hiçbir sezgili kimse, neyi gördüğünü diğer bir kimseye aktarmaya yeterli değildir. Çünkü bu iki kişinin her biri, hiçbir benzeri olmayanı, O'nu görmüştür. Aktarılan bilgi, sadece benzerlikler aracılığı ile ortaya çıkabilmektedir."

"Sana O'nu göstermeyen nefsin,
bir perdedir."

---

*“Zamanını
bir hazine
olarak bil.
Onu buna
göre deęerlendir.”*

Zaman

Kritik teori çevrelerinde, Edgar Allan Poe'nun yazdıkları içerisinde çok dikkat çekmiş bir hikâyesi vardır: “Çalınan Mektup” (The Purloined Letter). Önemli bir mektup başarılı bir şekilde kusursuz fakat hayal gücü kısıtlı olan bir polisten saklanmıştı. Polis daireyi üç kez aradığı halde onu bulamamıştı. Çünkü hırsız mektubu, masanın üzerinde herkesin görebileceği şekilde açık bırakarak saklamaya karar vermişti. Onu gizli bir çekmecedeki gizlemektense, hiç kimsenin onun olduğunu tahmin edemeyeceği şekilde görünür halde bırakmıştı. Mektup bu açıklığı sayesinde kendini gizler. Poe'nun hikâyesinde, gizlinin açığa çıkarılması gözden kaçan şeydir ve kimse bunun farkına varmamıştır. Bu hikâye ilk olarak “zaman” kavramını çağırır.

“Geçip gitmiş olmasa geçmiş zaman olmayacak. Bir şey gelecek olmasa gelecek zaman da olmayacak. Peki nasıl oluyor da geçmiş ve gelecek var olabiliyor? Geçmiş artık yok. Gelecek ise henüz gelmedi. Şimdiki zaman sürekli var ise bu sonsuzluk olmaz mı?” diye sorgular Aziz Augustinus da pasajında. Çünkü bazen hakikaten kelimeler yetmez. Poe’nun gözlerimizin önüne serdiği gizli mektup gibidir zaman.

Kelimeler ve mantık, onun gücünü anlatmaya yetmediği için anlamını anlatmaya da yeterli gelmez. Bu nedenle yardıma başka şeyler çağırmak gerekir. Sanat gibi, edebiyat gibi, felsefe gibi... Sinemayla, resimle, fotoğrafla anlatmaya çalışırız. Ya da Kant’la, Arabi’y-le, Heidegger’le, Hegel’le... Bilimin zamana bakışına sığınırız. Newton’dan, Einstein’dan bahsederek veya inançlarla anlamaya çalışırız. *Mesnevi*’den, *Makasıt-ül Felasife*’den, *Nefis ve Fütûhât-ı Mekkiyye*’den yardım alarak...

Zamanın ne olduğunu anlamaya çalışmak insanlığın en çok zorlandığı konulardandır. Çünkü zamanın olmadığı bir mekân veya olay düşünmemiz mümkün değil. Tezatlar öğreticidir. Soğuktan sıcağı, yüksekte alçağı anlarız. Ama zamanın karşıtını bilemediğimizden bunu anlamak kolay değil. Kimse sormaz ve öğrenmek istemezse herkes kendince ne olduğunu bilir. Ama biri sorarsa ve ona anlatmak istersek, işte o zordur. Ne olduğunu biliriz ama anlatmamız kolay değildir. Geçip

gitmiş ve sona ermiş olmasa “geçmiş zaman” diye bir şey olmayacak. Herhangi bir şey gelecek olmasa da “gelecek zaman” diye bir şey olmayacak aslında.

“Geçmiş, geri dönmez. Dönseydi, varlıkta herhangi bir şey tekrarlanmış olurdu. İlahi genişlik ile çelişeceği için, varlıkta tekrar yoktur. Hakk’ın dönüşü değişir, tecellileri başkalaşır, görülmeleri yinelenmeden çoğalır. Fakat sezgili kişiler bilirler ki, Hak hiçbir zaman iki şahsa bir tek surette tecelli etmez, ne de bir surette iki kere.”

Peki bu bağlara rağmen nasıl oluyor da hem geçmiş hem de gelecek var olabiliyor? Düşünsenize; geçmiş artık yok, gelecek de henüz yok. “Şimdiki zaman” diyebileceğimiz içinde bulunduğumuz an ise sürekli var. Peki bu durumda geçmişe ve geleceğe hiçbir şekilde dokunamıyorsa “şimdiki zaman” sürekli değil midir? O zaman bu sonsuz bir şimdiki zaman demek değil midir? Peki bu duruma ters olunca, yani “şimdi dediğimiz” zaman tanımını geçmişe doğru kayacaksa, şimdi nasıl var? Bu durumda “şimdi”, geçmişe yönelip yok olacak bir kavram olmaz mı? Esas olan şu: Zaman varlığı ile değil, yokluğu ile ölçülen bir şey! Muhyiddin İbni Arabi mütevazı kişiliği ile anlattığı her şeye zaman kavramıyla başlar:

"Nefsimin isteklerini köreltme mücadelem benim sonunda ortaya çıkan ilimler ve ortaya çıkardığım eserler, hepsi Hz. Muhammed ile olan fiillerimizin neticesindedir. Yani Hz. Muhammed ile yaşadığımız o manevi hayat tecrübesi sonucunda ortaya çıkmıştır."

"Maddi hayata tapanlar, deniz suyu içenlere benzerler. İçtikçe susuzlukları artar."

---

*“O bir şeyin
dışında kalsaydı,
o şey olmazdı.*

*O bir şeyin
içinde de olsaydı,
o şey olmazdı.”*

Metafizik

Felsefenin bir dalı olarak metafizik, ilk felsefeciler tarafından, “fizik bilimlerinin ötesinde kalan” anlamında üretilmiş bir kavramdır. İnceleme alanı ise, varlık, varoluş, evren, Tanrı ve benzeri kavramlardır. Metafiziği tanımlamaktaki zorluk bu alanın değişim göstermesidir.

Metafiziğin konusu olmayan konular metafizik içine dahil edilerek, asırlarca metafiziğin içinde olan Din Felsefesi, Akıl Felsefesi, Algı Felsefesi, Dil Felsefesi ve Bilim Felsefesi gibi konular kendi alt başlıkları altında incelenmeye başlanmıştır. Bu felsefeyi kullanan önemli isimlerden birisi Arabi’dir. Hatta ilklerden olduğu bilinmektedir.

İbni Arabi ile metafiziği anlar ve anlatırken, çağına baktığımızda bunun ilk anlatış olduğunu da anlarız. Çünkü, kendisinin de dediği gibi birçok şeyi ilk bilen

değildir ama ilk söyleyen ve yazandır. Kendisinden önce İbni Rüşd, İmam-ı Gazali veya Farabi gibi isimlerin merkeze aldıkları konu metafizik olmamıştır.

Vahiy meselesi ile ilgili odaklandıkları, vahiy yolu ile edinilenlerdir. Örneğin Gazali aksine, vahiyle metafizik arasındaki ilişkiyle ilgili sorundan metafizikle ilişkili bir sonuç çıkamayacağına kanaat getirmişti. Oysa Arabi, vahiy kavramının kendisi ile de ilgilenir. Hatta bunu çalışmalarında merkeze alır. Üstelik Arabi, 560 bölümden oluşan devasa eseri *Fütûhât-ı Mekkiyye*'ye "O eşyayı yokluktan ve yokluğun yokluğundan var etmiştir..." cümlesi ile başlar. Arabi'nin genel olarak çalışmalarına yansıyan düşünce yapısında Vahdet-i Vücut geleneğini hatırlarsak, bu giriş cümlesinin önemini daha iyi kavrarız. "Yokluktan" ve "yokluğun yokluğundan" ifadeleri Arabi'nin aykırı düşüncelere olan tutkusunun bir sonucudur.

İbni Arabi "Ey Rabbim sana dair hayretimi artır..." hadisi üzerinde çalışırken, kendini aşması için bir talepte bulunmaktadır. Allah'ı kendi benliği içindeki sınırlarla sınırlamaktan çekinir. Çünkü bu sınırlandırma o büyük derinliğe sığ kalmaktır. Bütün talebi aslında kendi kendini aşmaya ve Allah'a karşı araştırmada daha derin olmaya yöneliktir.

Şaşkınlık diye ifade ettiği şey ise aslında metafizikle iç içe olmakla ondan kaçmak arasındadır. İnanan insanların akıllarında oluşmuş faklı Allah inançları, Allah'ı çeşitli şekillerde anlamlandırmaları ve sayısız

suretlere inanmaları Arabi'ye göre, Allah'ın nihai düşün-
nülemezliğine delildir:

*“Onları bırakırsan, kullarını saptırırlar. Onla-
rı kendi hallerine bırakır ve terk edersen, kullarını
şaşkınlığa düşürür ve onları kulluktan kendilerinde
bulunan ‘Rablik sırlarına’ çıkartırlar. Böylece onlar,
kendi hallerinde kul iken, kendilerine ‘Rab’ diye ba-
karlar.”*

İbni Arabi *Fütûhât*'ta, “akıl” kelimesinin “ikal” ke-
limesiyle aynı kökten geldiğine vurgu yapar ve ken-
dinden öncekilerle kendi dönemindeki tüm düşünür-
leri eleştirir. Bu eleştirinin kaynağı da düşüncesindeki
“akıl” kelimesinin düşünürlerce değerlendirme şekli-
dir. Arabi'nin temel eleştirisi, herhangi bir sınır veya
sıfatı sıfatsız olmayan ilahi genişliğin bu düşünürler
tarafından oldukça dar anlamda algılanması ve anla-
tılmasıdır. Arabi'ye göre bu bir sınırlandırmadır. Arabi
her bir grubun Allah hakkında başka bir şeye inandığ-
ını savunmuştur.

“Perde açıldığı zaman
her şey olduğu gibi açığa çıkar.”

---

*“Allah
senin aynan
ve sen
O’nun
aynasısın.”*

İbni Arabi'ye yönelik eleştiriler

Muhyiddin İbni Arabi, sadece yaşadığı kendi döneminde değil, kendinden sonraki dönemlerin tümünde hatta günümüzde de kimi çevrelerce hâlâ eleştirilen bir İslam filozofudur. Tüm eleştirenlere rağmen, özellikle bilim çevrelerince, İslam'a getirdiği farklı anlatımlar nedeniyle büyük bir hayranlıkla incelenmektedir. Günümüzde Arabi'yi eleştirenlerden çok daha fazla sayıda, onu öven bulmak mümkündür.

Her dönemde anılan ve kendisinin ölümünden çok sonra bile anılacağını, yaşadığı dönemde bilen ve söyleyen Muhyiddin İbni Arabi, en sarsıcı tartışmaların kaynağı olmuştur. Bu nedenle, çok ağır eleştirilerle de karşılaşmıştır. Arabi'nin öğretisini benimseyip kendisine "Şeyh-i Ekber" yani en büyük şeyh lakabını verenler olmasına rağmen, ona karşı çıkanlar tarafından "Şeyh-i Ekfer" yani "en kâfir şeyh" diye de lakap takılmıştır.

Bu kadar ağır eleştirilmesine neden olan ifadeleri örneğin *Fütûhât-ı Mekkiyye* isimli eserinde, Hz. Muhammed'i gümüş kerpice, kendisini de altın kerpice benzetmesi, bu suretle kendisini ona tercih etmiş oluyor gibi olmasıdır. Bir diğeri ise, Firavun'un dünyadan tertemiz yani imanlı olarak göçtüğünü iddia etmesidir. Cehennemle ilgili sözleri de ayrı bir tartışma ve tepki konusu olmuştur:

“Kâfirler her ne kadar ateşten çıkmazlarsa da netice olarak cehennem azabı onlar için uzb (tatlı) olur. Cennettekiler nimetlerden zevk alırken, onlar da cehennem azabı ve kaynar sudan lezzet alırlar.”

Yine tartışmalara neden olan bir başka ifadesi ise Hz. İbrahim ile ilgilidir:

“İbrahim oğluna ‘Rüyada seni boğazladığımı görüyorum’ dedi. Halbuki rüya hayaldir. Doğru olan, bunu gerçek âleme uygun olarak yorumlamaktı. Koç, İbrahim’in oğlu suretinde gözüktü, kendisi bunu bir koçu boğazlamakla tabir etmeliydi, halbuki bu rüyayı sadece görünüşe göre yorumladı.”

İslam'ın bugün bile eleştiri ile ilişkisine bakıldığında, Arabi'nin yıllarında bu şekilde eleştirenlerin oluşunu meşru kabul etmesek de anlamamız mümkündür.

Öğretisini benimseyen birçok sufiye göre Muhyiddin İbni Arabi, diğer sufilerin tecrübe ederek bilmelerine rağmen söyleyemedikleri birçok şeyi, ne pahasına olursa olsun söylemiş bir düşünürdür. Arabi, İslam'a yönelttiği ve bugün artık kabul gören eleştirilerin hiçbirini kendisinin keşfettiğini söylememiştir. Bunun yerine o her zaman, diğer sufilerin aklındaki soruları ve olası cevapları açıkça ifade eden ilk kişi olduğunu belirtmiştir.

Yaşadığı sıkıntılara rağmen ne olursa olsun bu gerçekleri açığa vurmanın sebebini, *Fusus* isimli eserinde, kendi iradesine değil, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in doğrudan emrine dayandırmıştır.

İbni Arabi, ayet ve hadisleri yorumlarken, kendine özel bir yöntem geliştirmiştir. Sadece kendisinden önce anlatılan ve kabul edilmiş kavramları kabul etmekle kalmamış, farklı anlamlar da yüklemiştir. Arabi için esas sorun, sadece ayet ve hadisleri yorumlayabileceği bir yöntem geliştirmek değil, onları da içine alacak şekilde bütün varlığı kapsayacak bir yorum yöntemi geliştirmektir. Ona göre bir düşünürün önemi budur.

Bu yüzden, onun yorum yöntemi, *Fusus* isimli eserinde Hz. Muhammed'le ve hadis yorumu ile ilgili bu yöntemin en güçlü örneklerini verir:

“Kendisine kitap indirilmiş peygamberlerin (nebi) dili, şüphesiz (zahir) bir dildir. Genel konuşmalarında

ve anlatılarında dinleyen veya okuyanların anlayışına dayandıkları için bu dille konuşurlar. Bu yüzden peygamberler, anlayış sahiplerinin mertebesini bildikleri için ancak genele yönelik konuşurlar. Hz. Muhammed, şöyle der: 'Ben bir insana mal veririm; başkasını ise ondan daha çok severim ve Allah'ın onu ateşe atmasından korkarım.' Hz. Muhammed, tamahkârlığın ve doğasının kendisine baskın geldiği zayıf akıllı ve düşünceliyi dikkate almıştır. Aynı şekilde peygamberlerin getirdiği bütün ilimler üzerinde en düşük algı elbisesi bulunur. Bunun amacı, derinliğe sahip olmayan kimsenin de o elbisenin sınırlarında durup bu elbisenin en güzel olduğunu söylemesi ve onu derecenin sonu diye görmesini sağlamaktır. Hikmetlerin incilerini araştıran ince anlayış sahibi ise, kendi seviyesinin gereği 'Bu elbise Hükümdar'dandır' der.

O, elbisenin değerine, türüne bakar ve giydirdiği kimsenin değerini buradan anlar, bu konulara aşina olmayan bir insanın öğrenemeyeceği bilgileri elde eder. Nebiler, resuller ve vârisleri, âlemde ve ümmetleri içerisinde bu seviyede insanlar olduğunu bildikleri için, ibarede, seçkinlerin ve sıradan insanların ortak olduğu zahir dilini esas almışlardır. Seçkin, o dilden sıradan insanın aldığıнын yanı sıra, seçkin olmasını gerektirecek şekilde daha fazlasını alır ve bu sayede avamdan ayırır."

Bir bakıma Arabi, İslam'ın da emrettiği gibi, dürüstlüğü ve açıksözlülüğüyle, İslam'ın kendisini değil, İslam'ın anlaşıldığı şekli ile anlaşılmasını sağlayanları hedef alarak daha doğru anlaşılmasına vesile olmuştur. Kaldı ki, İbni Arabi'nin eleştiriye neden olan birçok cümlesi ve yorumu hâlâ tartışılırken, birçok inanan tarafından da kabul görmekte, doğru bir yaklaşım olarak itibar edilmektedir.

“Gerçeği saklamak, küfre sapmaktır.”

*“Nasıl olur da duymaz
bana ihtiyaç*

*İzin veren, mutlu eden
ben bana muhtaç*

*İşte bundandır,
Hak benim mucidim*

*Bileyim ki ben de
O’nu icat edeyim.”*

FELSEFE KİTAPLIĞI

Kendisinin Efendisi Olmayan Hiç Kimse Özgür Değildir
Epiktetos

Unutma Mutlu Bir Hayat Çok Az Şeye Bağlıdır
Marcus Aurelius

Gladyatör Kararını Arenada Verir
Seneca

Cehennem Acı Çektiğimiz Yer Değil Acı Çektiğimizi Kimsenin
Bilmediği Yerdir
Hallac-ı Mansur

Kaderini Sev Çünkü Aslında Hayatın Bu
Friedrich Nietzsche

Sen Beni Aşağılayabilirsin Ama Ben Aşağılanmam
Diyojen

Hayatın Değeri Uzun Yaşanmasında Değil,
İyi Yaşanmasındadır
Michel de Montaigne

Roma Bilgeliği

Bazı İnsanlar Varlıklı Olsun Diye Neden Diğerleri Yoksul Olmak
Zorunda?
Fidel Castro

İlim Anavatanımızdır, Cehalet ise Yabancı Bir Yer
İbni Rüşd

Her İnsan Gördüğü Rüyanın Tabiridir
Sigmund Freud

Dil Söyler Kulak Dinler Kalp Söyler Kâinat Dinler
Yunus Emre